

Per-Åke Westerlund

Socialister och nationella frågan: Kamp mot nationellt förtryck och nationalism

Ur *Offensiv* 11/2 2024

”Kan ett folk, som förtrycker andra folk, vara fritt? Nej”, skriver Lenin i sin sammanställning av marxismens syn, *Om nationernas självbestämmanderätt*. (Foto: Creative Commons)

”Vi respekterar Ukrainas rätt att bilda en stat, vi stöder inte storryssarnas privilegier gentemot ukrainarna.”

Så sammanfattade Lenin bolsjevikernas syn på Ukrainas rätt till självbestämmande.¹ När massorna i en nation kämpar för befrielse ska arbetarklassen i det förtryckande landet ge sitt stöd till rätten till självstyre och en egen stat.

”Kan ett folk, som förtrycker andra folk, vara fritt? Nej”, skriver Lenin i sin sammanställning av marxismens syn, *Om nationernas självbestämmanderätt*, skriven 1914, strax före första världskrigets utbrott.

Lenin beskrev tsarens Ryssland som ”nationernas fängelse”. De 70 miljoner storryssarna bebodde de centrala delarna, medan icke-ryssar, som bodde i ytterområdena, utgjorde majoriteten av befolkningen, 57 procent.

Förutom Ukraina ingick även Finland, Polen, Georgien, Belarus, Baltikum och Centralasien i tsarens stat. Lenin understryker att förtrycket mot icke-ryssarna var hårdare än i grannstaterna. Han beskriver hur ”storryssarna i Ryssland är en förtryckarnation” där de härskande klasserna med våld förnekar ”nationaliteternas likaberättigande och självbestämmanderätten”. ”De storryska ärkereaktionärerna” stöder och underblåsar fördomar för att upprätthålla sin makt och förtryck av de underordnade nationerna.

---

¹ Citatet ur [Om nationernas självbestämmanderätt](#)

Hur arbetarklassen skulle ställa sig i den ”nationella frågan” var en avgörande fråga för Lenin och bolsjevikerna. Arbetarklassen är internationell, kampen mot kapitalismens krig och förtryck behövs över nations- och språkgränser.

Borgarklassen, alltså kapitalistklassen, kom till makten i Västeuropa i borgerliga revolutioner, med den engelska på 1600-talet och den franska 1789-1815 som de klassiska revolutionerna. Lenin skriver:

I hela världen har epoken för kapitalismens slutgiltiga seger över feodalismen varit förknippad med nationella rörelser, att bourgeoisin [borgarklassen] erövrar den inre marknaden... Varje nationell rörelse har därför en tendens att bilda nationalstater, vilka bäst tillfredsställer dessa den moderna kapitalismens krav.

Nationalstaten sammanfogar en marknad för ekonomisk utveckling. Den är framför allt ett redskap för den härskande klassen. Dels gentemot konkurrenter i andra stater, dels mot den egna befolkningen, särskilt arbetarklassen, både med nationalistisk propaganda och med lagar och våldsapparat. De borgerliga staterna var och är nödvändiga för att utveckla den kapitalistiska ekonomin. Även idag är det staten som får rycka in och rädda banker och storföretag under kapitalismens ekonomiska kriser, men också ge stöd i lugnare tider.

Nationalismen i de utvecklade kapitalistiska länderna tjänar reaktionen och den härskande klassen, som med den svenska regeringens militära upprustning och rasistiska politik idag. I andra delar av världen kom revolutionerna senare, med en svagare borgarklass med ett starkt beroende av de redan etablerade stormakterna. Lenin beskriver: ”I Östeuropa och i Asien började de borgerligt demokratiska revolutionernas epok först 1905. Revolutionerna i Ryssland, Persien, Turkiet och Kina samt Balkankrigen är världshändelsernas kedja under vår epok i vårt ’östern’.”

Nya borgerliga nationella rörelser uppstod, med krav på självständiga nationalstater i det ryska rikets yttre delar, på Balkan, i Mellanöstern och andra delar av världen.

Hur skulle arbetarrörelsen, som i grunden var internationalistisk, ställa sig till dessa rörelser? Lenins svar var dels att ”kämpa mot all nationalism” och samtidigt kämpa för ”de olika nationernas jämlikhet”.

Att kämpa mot nationalismen betydde att inte underordna sig de borgerliga nationella rörelserna. För borgarna betyder nationalismen allt, en grundpelare för att behålla makten och begränsa arbetarklassens kamp. För arbetarklassen, som kämpar för internationell socialism, handlar ställningstagandet i den nationella frågan om vad som är bäst för klasskampen. Att stå för de olika nationernas jämlikhet betydde att försvara rätten till självbestämmande för alla nationer och aldrig alliera sig med den härskande klassen för att bevara ett enat Storrussland.²

En stor del av polemiken i Lenins bok riktas mot Rosa Luxemburg, en av de största marxisterna, som i just denna fråga hamnade fel. Det grundades i hennes vilja att kämpa mot nationalismen i Polen, som var hennes ursprungsland. Lenin visar hur Rosa Luxemburgs motstånd mot rätten att bilda en polsk nationalstat betydde ett indirekt stöd till det storryska styret över Polen. Om hennes linje skulle antagits av bolsjevikerna skulle partiet i den nationella frågan ha stått på samma sida som den reaktionära ryska regimen.

Lenin visar vad konsekvenserna skulle blivit: ”Det minsta stöd som en nations proletariat ger ’sin’ nationella bourgeois privilegier kommer ofrånkomligen att väcka misstro hos den andra nationens proletariat, försvaga arbetarnas internationalistiska klassolidaritet och söndra

---

² Putin anser att Ukraina tillhör Ryssland och saknar självbestämmanderätt. Det framgår redan om man uppmärksamtar hans ”programförklaring” från juli 2021: [Om den historiska enheten mellan ryssar och ukrainare](#)

dem till glädje för bourgeoisin. Att förneka rätten till självbestämmande eller till avskiljande betyder emellertid oundvikligen i praktiken ett stöd åt den härskande nationens privilegier.”

Principen är att stå för rätten till nationellt självbestämmande, inklusive en egen stat. Det betyder inte att i varje situation kräva en nationalstat. Att stödja kravet på en nationalstat beror på den konkreta kampen och rörelsen. Lenin förklarar: ”Därför inskränker sig proletariatet till ett så att säga negativt krav på självbestämmanderättens erkännande utan att garantera, utan att lova något åt någon nation på en annan nations bekostnad.”

Lenin visar hur detta gäller Ukraina: ”Huruvida till exempel Ukraina kommer att upprätta en självständig stat är något som beror på tusen faktorer, vilka på förhand är okända. Och då vi inte vill försöka ’gissa’ i onödan håller vi fast vid det som är obestridligt: Ukrainas rätt att bilda en sådan stat. Vi respekterar denna rätt, vi stöder inte storryssarnas privilegier gentemot ukrainarna, vi fostrar massorna att erkänna denna rätt, att avböja statliga privilegier för vilken nation det vara må.”

Lenin jämför med rätten till skilsmässa, som också var förbjuden i Ryssland och de flesta länder vid den tiden. Propagandan från de härskande var att rätten till skilsmässa skulle leda till familjebandens upplösning, men i själva verket eftersträvade förbudet att upprätthålla kvinnoförtrycket inom familj och stat. Rätten till skilsmässa däremot uppmuntrar äkta relationer.

Att arbetarna i Ryssland stod för rätten att bilda en egen ukrainsk stat öppnade det både för fredligt samarbete inom Ryssland och för ett möjligt fredligt avskiljande och en egen stat. Det gav de bästa möjligheterna för arbetarkampen mot stat och kapital. Arbetare i förtryckta nationer förstod att de ryska arbetarna stod på deras sida i kampen mot det storryska tsarväldet.

Men växande rörelser för självstyre och en egen stat, oftast resultatet av att ”det nationella förtrycket och de nationella slitningarna gör samvaron fullkomligt outhärdlig” övergår marxisternas paroller från rätten till en stat till att stödja avskiljande. Lenin hänvisade till Norges självständighet från Sverige 1905 som ett viktigt exempel (se artikeln på nästa uppslag).

När arbetarklassen och bolsjevikerna tog makten i oktoberrevolutionen 1917 stod den nationella frågan högt på dagordningen. Bolsjevikernas ståndpunkt var avgörande för att partiet och revolutionen fick massivt stöd i alla delar av Ryssland. Redan i december 1917 fick Finland självständighet, vilken senare följdes av Ukraina, Georgien och så vidare.

Ukraina är ett särskilt viktigt exempel idag. När Putins ryska armé brutalt invaderade Ukraina i februari 2022 riktades den ryske diktatorns ilska mot just Lenins politik. Putin proklamerade att Ukraina och dess befolkning tillhörde Ryssland, att Ukrainas självständighet var ett stort misstag från Lenin.

Under Stalin och den stalinistiska diktatur som tog makten genom ett ensidigt inbördeskrig mot den ryska revolutionens politik frodades nationalismen. När stalinismen kollapsade och kapitalismen återinfördes tar Putin med kriget mot Ukraina ytterligare ett steg tillbaka till tsartiden. Samtidigt innebär den borgerliga regeringen under Zelenskyj att Ukraina får en underordnad ställning gentemot USA-imperialismen och USA.

Socialister idag står för att de ryska trupperna måste lämna Ukraina samtidigt som landets arbetare måste organisera kamp mot regering, kapital och all imperialism.

Lenins teser byggde på hur Marx och Engels såg på kampen för Irlands självständighet från England. Marx uppmanade den Första Internationalen att stödja kampen för ett befriat Irland och att detta måste ske på revolutionär väg genom de irländska folkmassornas rörelse.

Kampen måste få stöd av den engelska arbetarklassen, eftersom ”den engelska arbetarklassen kommer inte att göra sig fri förrän Irland befriats från det engelska förtrycket”, skriver Lenin om Marx syn.

Borgerliga nationalisterna backade redan på Lenins tid från en verkligt revolutionär kamp. De fruktade arbetarnas och de fattiga böndernas kamp mer än att styras av imperialistiska makter och storföretag. Det är tydligt ända sedan den ryska revolutionen att verklig nationell befrielse hänger samman med en kamp mot kapitalism och imperialism, att det är en kamp som måste ledas av arbetarklassen.

Marxister idag står för rätten till avskiljande, mot de imperialistiska stormakterna och blocken – EU, USA, Kina, Ryssland med flera – som själva är nationalistiska men bekämpar varje verklig rörelse underifrån. I Skottland och Katalonien stöder vi kravet på egen stat, och visar samtidigt hur de borgerliga nationalistiska politikerna inte kommer att uppnå verklig självständighet. Deras nationalism bygger på att ge fördelar till företag och nationella kapitalister, och i grunden behålla dagens politik mot arbetare och förtryckta.

Vi står för ett socialistiskt Skottland och ett socialistiskt Katalonien, som bygger på att kampen för självstyre leds av en demokratisk socialistisk arbetarrörelse. En sådan kamp skulle få massivt stöd internationellt och i grunden förändra världen.

Lästips

Exempel på artiklar där Lenin uttalar sig för Ukrainas rätt till självbestämmande:

[Ukraina](#) (juni 1917)

[Manifest till det ukrainska folket](#) (december 1917)

[Om sovjetmakten i Ukraina](#) (november 1919)

Mer allmänt om nationella frågan:

Eric Hobsbawm: [Nationer och nationalism](#) och [Nationalismen inför sekelskiftet \[2000\]](#).

Michael Löwy: [Marxismen och den nationella frågan](#) och [Rosa Luxemburg och den nationella frågan](#)

Artikelsamling: [Marxismen och den nationella frågan](#).

Antonio Moscato: [Den nationella frågan i Sovjets historia](#).

Ukrainas självbestämmanderätt:

Richard Fidler: [Ukrainas rätt till självbestämmande: ”Stackars lilla Belgien” som historiskt exempel](#) (jan 2023)

Fletcher, Gallegos, Rogers: [Ukraina, självbestämmande och den nationella frågan](#) (november 2022)

Gavin Gatenby: [Leo Trotskij stödde ett självständigt Ukraina](#) (december 2023)

Grusha Gileva: [Var det Lenin som skapade Ukraina?](#) (jan 2023)

Karmina: [Den ukrainska arbetarklassens tragedi](#) (juli 2022)

Zbigniew Marcin Kowalewski: [För ett självständigt Sovjet-Ukraina](#) (1989)

[Marxismen och den nationella frågan](#) (artikelsamling, mars 2023)